

Minász püspök halála után a leMBERGI örmény érsek Verzár Oxendiust adminisztrátorrá nevezte ki, majd az erdélyi örmények apostoli helynöke lett, míg végül 1691-ben örmény katolikus püspök lett. Verzár püspöknek 1715-ben történt elhunytá után a püspökség ügyeit dr. Budakovich Lázár, Archidiaconus armenorum Transylvaniae et Apostolicus vicarius, cum iure ordinandi, vezette ideiglenesen. Ezután az örmény katolikus püspöki szék üresedésben volt. 1930. június 5-én Román Konkordátum létrehozta a Romániai Katolikus Örmények Ordináriátusát, amely közvetlen a Szentszéknek alárendelt egyházmegye. Az erdélyi örmény egyházközségek: Erzsébetváros, Szamosújvár, Gyergyószentmiklós és

Csikszépvíz ennek az egyházmegyének a joghatósága alá kerültek. Keleten az iskolaügy a legszorosabb összefüggésben van az egyházzal! Így van az örményeknél is, ahol minden községben az egyházközség tanácsa mellett a plébános elnöklete alatt az iskolaszéket is megtaláljuk. Az erdélyi örmények alig telepedtek le a későbbi Erzsébetvárosra és Szamosújvárt, első köteleességüknek tartották az iskolák fölállítását. Már 1728–29-ben örmény fiú- és leányiskolákat alapítottak, amelyeket 1891–1894-ig fenntartottak és anyagilag támogattak. Az erdélyi örmény közösségek méltó és megbecsült tagjai voltak a Szent Korona jogrendje alapján szervezett Magyar Királyságnak.

Meghívó

Az 1848/49-es szabadságharc hőseire, köztük a magyarörmény hősökre, az Aradi Vértanúkra emlékezünk

2013. október 2-án, szerdán 17,30 órakor

a Budapest V. ker. Akadémia u. 1., I. emeleti színházteremben
(a Magyar Tudományos Akadémia oldalával szemben).

Szeretettel hívunk és várunk minden kedves Vendéget. Emlékezzünk együtt!

Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület

Fővárosi Örmény Önkormányzat – rendezők

dr. Issekutz Sarolta elnök

Program

Az estet megnyitja *dr. Issekutz Sarolta* elnök

Emlékbeszédet tart *dr. Bona Gábor* hadtörténész

Szemelvények Jókai Mór Naplójából

Dávid Csaba: *A végső lövések után*

(történik 1849.10.06., 05 óra 30 perc és 05 óra 40 perc között)

Előadja *dr. Szabó András* előadóművész

Közreműködik: *Várady Mária* színművész és *Vörösváry Márton* hegedűművész

Koszorúzás az Aradi Vértanúk kopjafájánál (helyszínen)

Fogadás – erdélyi örmény ízek

A rendezvényt támogatja: Budapest Főv. II. kerületi-, Ferencvárosi-, XI. kerületi- és XII. kerületi Örmény Nemzetiségi Önkormányzat.

Gyarmati Béla

Az erzsébetvárosi Lukácsok: tímárok, tőzsérek...

Elődeim történelmének kutatása közben – igen sok elszórt utalást összegyűjtve – nyilvánvalóvá vált, hogy az Erdélybe egykor betelepült örménységnek az önmagáról kialakított képe nem pontosan felelt meg a történelmi valóságnak. (Ugyanúgy, mint ahogy a befogadó magyarságé sem!) Ráadásul az átörökölt hagyományok nem csak egymásnak mondanak ellent, hanem ismert történelmi tényeknek is. Úgy gondolom, tartozunk ősainknak annyival, hogy történelmüket minél pontosabban megismerjük.

A XIX. századi hagyomány az Erdélybe egykor betelepült örmények gazdagságát azal magyarázta, hogy az – üldözöttek elől – áttelepedett mesteremberek (elsősorban tímárok) a megtakarításaikat a marhakereskedelemben fektették volna. Ez a – lényegében helyes – magyarázat azonban egy sokkal hosszabb, és még Moldvában lezajlott folyamatot ábrázol, mintegy sűrítve és kimondatlanul Erdélybe áthelyezve.

A távolsági, nagybani marhakereskedelemben ugyanis, bár kiemelkedően nagy (akár 15–20% körüli) haszonnal járt, de igen nagy tőkét igénylő, nagy kockázattal járó és hosszú megtérülési idejű vállalkozás volt. (Fennmaradt a leírás Czárán József csodjéről, amit az úton lévő kereskedő kirablása, mégpedig több mint 6000 aranyától való megfosztása okozott!) A nagybani kereskedelemben való bekapcsolódáshoz szükséges tőkét a szegény menekült tímárok hogy tudták volna néhány év alatt kigazdálkodni?! A tímárkodásnak magának is meglehetősen nagy volt az eszközigenye², és az áttelepülteknek – a lakhatás biztosítása mellett – először műhelyt kellett volna építeni, azt berendezni, a szükséges nyersanyagokat

összegyűjteni és a készterméket, vagy egyéb portékákat, a sokat dicsért alacsony haszonkulccsal szorgalmasan vásárolva pénzzé fordítani, a fáradságosan megszerzett pénzt pedig török-tatár-kuruc-labanc- és tűzvész veszedelmek ellen addig kuporgatni, míg a kellő summa egybe nem gyűlt. Ugyanakkor, áttelepülő eleink valójában nem is voltak olyan szegények, mint amilyenek magukat a múltba visszavetítve helyenkint ábrázolták! Hiszen maga Szongott írta, hogy az örménység a saját vagyoni helyzetét – az adóztatást mérséklendő – hajlamos volt némi „szépítéssel” leírni: a 6–8–10 nem örmény bérmunkást foglalkoztató örmény cserzőüzem-tulajdonos önmagát szerényen csak *tímárnak* nevezte, a távolsági marha-nyagykereskedő magát *barompásztornak* mondta, és a gazdag örmény a vagyoni állapotáról azt vallotta, hogy: *elszegényedett!* (Hasonlóképpen, a már betelepedett örménység cifrázkodást tiltó rendelkezései egyebek közt valószínűleg arra is irányultak, hogy ne keltsék fel se az adószedők figyelmét, se a kevésbé tehetős magyarság/székelység irigységét.) A betelepülésről szóló történetekben máshol azt állították magukról, hogy bejövételükkor „valamennyien nemesek és gazdagok” voltak. Ezt nyilván az államalkotó magyarsághoz való egyenrangú társulásra vonatkozó igényük megalapozása érdekében állították.³ Az örmények tényleges vagyoni állapotáról a legjobban saját adóösszeírásaik tanúskodnak, amikből leszűrhető, hogy nagyjából egyharmaduk volt valóban gazdag, és nagyjából egyharmaduk koldusszegény, vagy szegényesen élő özvegyasszony. Mindent egybe vetve, tehát úgy tűnik, hogy örmény eleink se nem üzött nincstelenként, se nem

dús nemesként telepedtek Erdélybe – még ha a befogadó magyarsághoz képest némelek valóban gazdagabbak voltak is!

Az örmények meggazdagodása fő forrása kétségtelenül a tímárkodásból kivirágzó marhakereskedelem volt.⁴ A marhakereskedelem azonban egyáltalán nem csak a kereskedők meggazdagodását szolgálta, hanem – a tenyésztéssel és feldolgozással együtt – számtalan kézműves mesterség számára biztosított megélhetést: szijgyártó, bőrös, nyerges, kötélverő, kerékgyártó, csizmadia, tímár, szűcs, fésűs, gombkötő, szűrszabó, gu-bacsapó, szaru- és csontfaragó, szappanfőző, csengő- és kolompkészítő, bocskoros, bog-nár, kovács, kosárfonó, kalapos, kádár, pinter, fazekas, csutorás, pipás, gyékény- és szalmafonó, stb.

Azt hihetnénk, hogy az ügyes tímárok nyersanyagigényük kielégítése végett fordultak volna a marhakereskedelem felé, azonban ez téves magyarázat lenne, mert a kordován- és szattyánkészítés nem marhabőrt igényel, hanem juh- és kecske alapanyagot! Más magyarázatot kell keresni!

Ha a marhahajtás történiáját vizsgáljuk, akkor kiderül, hogy azt nem a mi örményeink találták fel, sőt, mikor ők ebbe belekapcsolódtak, ez a tevékenység már túl is volt a csúcspontján! Közismert a magyar marha középkori sikere Nyugat- és Dél-Európában: szokás emlegetni a nürnbergi és velencei piacokig elhajtott magyar szürkemarhát. Kévesen tudják, de a Zrínyiek, a Frangepánok vagy a Thökölyek meggazdagodásában nem kis szerepet játszott e családoknak a XVI.–XVII. századbeli távolsági marhakereskedelemben való sikeres részvétele. Tudjuk azt is, hogy a hajdúknak Bocskai tömegesen adott nemességet már 1600 táján – amikor még igen kevés örmény járt Erdélyben. De néhány bizonyosan járt! Tudjuk azt is, hogy 1640-ben Rákóczi maga is üzletelt marhák-

kal Moldvában. Tán ekkor jött létre az az ismeretség, aminek köszönhetően a legrégebbi Lukács-dokumentum megszületett! Fennmaradt ugyanis az a fejedelmi menlevél, amit 1643-ban bizonyos Örmény Lukácsnak bocsátottak ki, aki – ha nem is tudjuk igazolni, hogy az erzsébetvárosi Lukácsok elődje lett volna, de – egy Moldvából átjáró és az 1600-as évek közepén Erdély szerte tevékenykedő igen gazdag örmény volt.⁵ Miért járt volna át egy moldvai örmény Erdélybe? Mert az „évszázados tapasztalatokkal, nagy ügyességgel üzőtt” tímármesterséget már Moldvában is réges-régen hasonlóan gyakorolták, és ebből történő meggazdagodásuk már Moldvában megtörtént, vagyonuk kamatoztatása pedig már régóta Erdélyen keresztül (is) zajlott. A tapasztalatok – és a vagyon – gyűjtése hosszú ideig odaát zajlott, a felgyülemlett tőkét pedig a felvevő piac által korlátozott tímáripárnál hatékonyabban fialó befektetésbe helyezni akkor is, ott is okos dolog volt. Közudatunk úgy tudja, hogy a XVII.–XVIII. században már több évszázados múltra visszatekintő marhahajtás útvonalának keleti vége Magyarország pusztáin, illetve Erdély havasi legelőin lett volna, azonban ez pontatlan: a lánc keleti végei Moldvában, Beszarábiában és Podóliában voltak! Az Erdéllyel egykor szomszédos Moldva története szinte ismeretlen mai köztudatunk számára, pedig történelmünknek több időszaka is volt, amikor Moldva és Erdély története szorosan összefonódott⁶. Az azonban bizonyos, hogy a középkorban a moldvai marha ismert és nagyra értékelt árucikk volt. A *busa* eredetileg egy nagyfejű, kevésbé tejelősre, mint igavonásra, és főleg: húsadásra tenyésztett moldvai marhafajta megnevezése volt! (A *busa-fejű* kifejezés ma is nagyfejűt jelent, még ha becsmérő melléköngével is!) Nem véletlen, hogy Moldva címerének központi alakja ma is egy marhafő! (Utalhatunk még a

Kapdebó család nevének közismert magyarázatára is!)

A mai moldvai címér a Wikipédiából

Az évszázadok óta üzőtt tímármesterségen való meggazdagodás – az ügyesebb örmények számára – már Moldvában megtörtént, és a fölös tőkével rendelkező örmények már ott kapcsolódtak a hosszú marhahajtási lánc keleti végéhez. A megtakarított nyereségen Moldva szerte össze lehetett vásárolni a jófajta marhákat, amiket a Kárpátok keleti lejtőin a havasi legelőkön fel lehetett hizlalni, azután Erdélybe áthajtva jó pénzért lehetett értékesíteni. Ez a tevékenység ugyan néha⁸ elvileg „vámköteles” volt, de ezt a hegyekben ki lehetett játszani. A csempészéssel járó kockázatot úgy lehetett csökkenteni, hogy Gyergyóból is, Moldvából is a határ közelében lévő havasi legelőkre hajtották a jószágot. (Említettem a Zakariások legelőit, de nem ők voltak az egyedüliek!⁹) Ha ott fön az erdélyi gulyához „véletlenül” hozzákeveredtek a vámolatlan¹⁰ moldvai marhák, amikkel aztán együtt terelték mindet Gyergyó felé, akkor a jövedelmezőség még kedvezőbb alakult. A módszert később az erdélyi fejedelemség és a magyar királyság közti határ esetében is sikeresen alkalmazták.¹¹ (Ezt az ügyeskedést semmi sem kapcsolja az akkori Zakariásokhoz!)

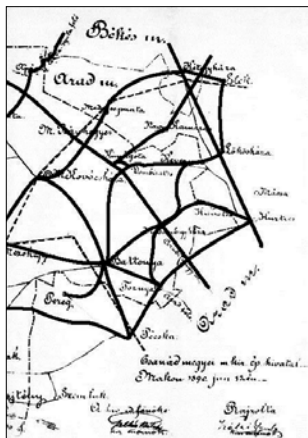
A hatalmas marhacsordák nagy távolságú hajtása nem volt egyszerű ügylet. Fel kellett vásárolni és össze kellett gyűjteni a megfelelő mennyiségű és minőségű jószágot, ismereni kellett azokat a széles útvonalakat, ahol a lakott területek és művelt földek sérelme nélkül – a tulajdonosok engedelmével – végighajthatók voltak ezek a hatalmas gulyák,

mégpedig úgy, hogy a folyókon mindig legyen alkalmas átkelőhely, a hegyeken legyen alkalmas hágó és az útvonal érintse a harmincadhelyeket (hogy legyen papír az illeték lerovásáról!). Mindeközben a jószágokat gondozni kellett, hogy legelésük, itatásuk, sóval való ellátásuk mindvégig biztosítva legyen és 10–15 kilométerenként megfelelő biztonságos pihenőhely várja a jószágot, ahol kiheverhették a fáradalmakat; továbbá gondoskodni kellett arról, hogy végig legyenek olyan megbízható hajtók („hajdúk”), akik ismerik az útvonalat, képesek megvédeni a jószágot a prédálóktól, tudnak tárgyalni az útba eső vidékek nyelvén (és a hatóság embereivel). Ha a kiadásokhoz szükséges pénzt – vámok, harmincadok, fűjogmegváltások stb. –, meg az eladásból származó bevételt a tőzsér maga akarta kezelni, akkor a több hónapos, sokszor több száz kilométeres utat is neki kellett felvállalnia.

Erdély vonzerejét a moldvai örmény kereskedők számára jelentősen megnövelte az 1606-tól vásártartási joggal rendelkező, a határ közelében lévő, gyorsan növekvő piaci forgalmú Gyergyószentmiklós fejlődése. Bár a későbbi „erzsébetvárosi Lukácsok” legrégebbi anyakönyvi említése Gyergyószentmiklósból, az 1700-as évek elejéről származik, de bizonyos, hogy kereskedelmi ügyleteik bonyolítása kapcsán már az 1600-as évek második felében gyakran, többfelé megfordultak Erdélyben.

Több marhahajtó útvonal létezett, Erdélyben, az egyik például hosszan vezetett a Maros mentén a királyi Magyarországba¹². Ezen bevált utak mentén az élelmes örmények pusztákat béreltek, amelyek az év nagy részében a megbízott pusztagondnokokra (a „pusztádszakra”) voltak bízva, így a csordák (és a hajtók) biztonságos pihentetése biztosítva volt. Ezen egykori marhahajtó pihenőhelyek némelyiké-

nek örmény kapcsolatra mai napig emlékezett a neve (például Örménykút, Örményes). A mi Lukácsainkra több helyen történik utalás úgy, mint ilyen puszták bérlői: Lukács Tódor 1747-ben Nagyósz (ma Romániában: Tomnatic) bérelte, Lukács Jakab nagyjából ugyanakkor Kaszaper-pusztát („Kaszapereg”). Különösen érdekes egy 1890-es kézzel rajzolt hivatalos térkép az akkor még ismert emlékezetű marhahajtó-utakról, amelyeken a Lukácsok által valaha lakott szinte valamennyi délvidéki település – Elek, Kétegyháza, Magyarbánhegyes, Mezőkovácsháza, Mezőhegyes, Battonya, Kaszaper, Tornya, Meződombgyháza, Kevermes, Dombiratos, Kunágota – szerepel. Ezek mind a térképen ábrázolt marhahajtó útvonalakon fekszenek és mind az egykori pihentető puszták körül nőttek ki!

Az Arad és Csanád vármegyék határvidékén az 1890 táján még számon tartott egykori marhahajtó útvonalak, amelyek szinte felfűzték az erzsébetvárosi Lukácsok (és sok más, itt nem tárgyalt örmény család) XVIII–XIX. századi délvidéki lakhelyeit (korabeli térkép nyomán). Érdekes, hogy még a mai úthálózat is szinte pontosan e régi utak vonalait követi.

Lukácsaink más ágai a Bánságban béreltek, majd vásároltak földet, azonban a Vizma, Krivobara, Kékes, illetve Bresztovác környéki birtokokról is feljegyezték, hogy eredetileg „marhahajtó örmények bérelték”.

Az úton lévő, vagy a pusztákon legeltetett jószágot könnyű volt a magyarországi származásával keverni (mind genetikailag, az állomány javítására, mind darabra, a csempeszett jószágot „vámmentessé” teendő).

Ugyanakkor az is tény, hogy a Kárpátoktól keletre eső Moldva a legkülönfélébb háborúk terepeként sokszor „huzatos vidék” volt,¹³ ami nem kedvezett a tőkefelhalmozásnak, így Erdély messziről biztonságosabb teretnek látszhatott. Különösen súlyos csapást jelentett a Moldvában élő örmények számára a tatárok 1648-as betörése, ami az Erdélyt ismerőket arra készíthette, hogy a biztonságosabbnak látszó fejedelemségbe húzódjanak. A XVII. században Erdélybe települt Lukácsok a régóta működő nemzetközi marhahajtó-út „széljárta” moldvai, keleti végéről a békésebb Erdélybe költözve a Habsburg birodalomhoz is közelebb kerültek – jobban is, mint gondolták volna! Ugyanis az erdélyi rendek ugyanis már az 1661-es beszercei országgyűlésen kimondták a Portától való elszakadásukat és a Habsburgoknak való behódolást szándékolták! Buda felszabadítása és a török hódoltság felszámolása után az Erdélyi fejedelemség is Habsburg kézre került: 1687 őszén Lotharingiai Károly csapatai Erdélybe vonultak telelni (hogy azután a kiegyezésig ott is maradjanak). I. Apafi Mihály pártolta az örmények betelepülését a fejedelemségbe (1685), de fia, II. Apafi Mihály („megválasztott, de nem regnáló” fejedelem) már csak bécsi házi őrizetéből támogathatta az örmények meggyökeredzését az addigra Habsburg-birtokká vált fejedelemségben. A politikai helyzet változása az örménység számára önmagában nem jelen-

tett volna tragédiát, azonban a császári kormányzatnak olyan szempontjai voltak, amik fokozatosan rontották egyebek között a marhatőzsérek nyereségességét is. Az Erdélybe betelepült és rohamosan növekvő létszámú császári katonaság a maga számára igényelte szinte a teljes marhaállományt,¹⁴ másfelől az osztrák örökös tartományok és a Magyar Királyság határán felállított belső, valamint a birodalom külhatárán felállított külső vámsorompó jelentősen rontotta a távolsági kereskedelem jövedelmezőségét. (A vámilleték egyes tételeknél a korábbi harmincad, azaz 3% helyett 20%-osra növekedett.) Háborús időszakban a hajtás ellehetetlenült, nem csak a megnövekedett kockázatok miatt, hanem a hatósági tilalmak miatt is.¹⁵ Európában kezdtek elterjedni a tejtermelésre kitenyészett fajták, így a piac felvevő képessége visszaesett. A marha-nagykereskedésre fájdalmas csapást jelentett az 1740-táján egész Erdélyen végigsöprő súlyos marhavész is. A Habsburg kormányzat többször is megkísérelte a marhakereskedelmet állami monopóliummá tenni, ami – ha nem is sikerült nekik –, alapjaiban fenyegette az örmény nagykereskedők életét. A XVIII. század végére az erdélyi örmény marhatőzsérek érzékenyebben felismerte, hogy itt az ideje a marhakereskedésről át térni valami más jövedelemszerzésre! Az erzsébetvárosi Lukácsok kiterjedt családja különböző ágainak a történeteiben háromféle nagyvállalkozói „profilváltási” próbálkozással találkozunk: a postamesterivel, a földbirtokosival és a bányavállalkozóival – nem egyszer kombinálva ezeket egymással.¹⁶ Ezeknek históriája külön-külön is sok érdekességet rejt, ezért róluk majd más-más alkalommal mesélek...

Jegyzetek

¹ A tímármesterségbeli jártasság dacára sem lehetett a XVIII. századi erdélyi tímáripár olyan meghatározó sú-

lyú, mint amilyenek vélénék, mert II. Rákóczi Ferenc a felszerelendő kuruc hadsereg számára Isztambulból kényszerült a szükséges 8000 pár szattyán csizmát megrendelni...

² A tímárműhelyhez szükséges nagy mennyiségű tiszta vizet csak élővíz mellett, tervszerűen kivitelezett és szabályozott vízgazdálkodással (zsilipekkel) lehetett folyamatosan biztosítani.

³ A külföldi uralkodótól nyert nemesség önmagában ugyanis sem a Magyar Korona országaiban, sem az Erdélyi Fejedelemségben nem jelentett semmit: azt honosítani kellett (volna), a betelepült örmények történetében azonban Erdélyben külföldi nemesítések hazai honosításáról sem tudunk.

⁴ Ez azonban nem az egyetlen lehetőség volt. A Zakariás családról például feljegyezték, hogy az 1700-as évek elején hatalmas havasi legelőket béreltek a Balán körüli hegyekben, ami nem csak a legeltetés díjából hozott hasznot a számukra, hanem a fakitermelésből is. Azt is tudjuk, hogy az erdélyi örmények gyakran bérbetették a pálinkamérsi és „korcsmáltatási” jogot, aminek a jövedelmezőségét nem nehéz belátni. Állítólag a Hora–Kloska féle parasztfelkelés közvetlen kirobantó oka az oláh parasztok hagyományos szabad pálinkafőzési jogának és az örmény pálinkamérsők fejedelmüktől nyert egyedárusítási jogának ütközése miatt kirobban és elfajult vita volt. (Az ellentét nem az érintettek hibája volt, hanem szinte bele volt kódolva a feudális privilegiumrendszerbe.)

⁵ Lásd: GYARMATI BÉLA: *Adalékok az örmények bejövételéhez* (Erdélyi Örmény Gyökerek 2013. március)

⁶ Hol Mihail Viteazul moldvai vajda hódoltatta Erdélyt (1599), hol Rákóczi György erdélyi fejedelem Moldvát (1653), és bár e hódoltságok rövid életűek voltak, de a szomszedság és a kétoldalú kapcsolatok tartósak voltak. A későbbi II. Rákóczi Györgyről is feljegyezték, hogy moldvai ismereteit – még magánemberként – az 1640-es években odaírt marhaügyletek révén is szerezte.

⁷ A családnak már a Botosaniban használt örmény neve (Jézeán = ökrös) is a foglalkozásra – és e foglalkozás fontosságára! – utalt, ami a román nyelvű környezetben Capdebora (cap de beu = ökrőrf) változott, hogy aztán ebből legyen a Gyergyóban letelepedettek Kabdebő családnéve.

⁸ Voltak olyan időszakok, amikor Moldva és Erdély közt vámmentesen lehetett a marhákat áthajtani.

⁹ A bányabérlő Fuggerek a Magyar Királyságban újték nagyban a marhacsempészést, nem egyszer valóságos csatát vívva az államhatalom képviselőivel.

¹⁰ A Gyergyószentmiklóstól északra eső Piricske-tetőn mostanság kutatják a régészek az egykori harmincadhely épületmaradványait...

¹¹ Ezzel nem vonom kétségbe a kiváló szürkemarhák évszázados magyar tenyésztését és kiviteli sikerüket, csak azt jelzem, hogy ez nem volt annyira kizárólagos nemzeti sajátosságunk, mint ahogy azt a közvélekedés tartja. Marhakereskedő örmény eleink értehetően nem törekedtek az általuk Erdélyből kihajtott marhák netáni moldvai eredetét híresztelni!

¹² Ezek az útvonalak sokhelyütt más (például sószállító) útvonalakkal azonos nyomon futottak. Pár éve érdekes újraelészési kísérletről röppent fel egy hír: „három német, öt osztrák és négy magyar Leader csoport együttműködési megállapodást írt alá az »Európa jelentős kulturális és kereskedelmi útvonala, a marha hajtó út megismertetése« címmel”. Vajha eredményre vezetne!

¹³ SIENKIEWICZ regényei, a *Tűzzel vassal*, és a *Vízözön*

egyaránt az egykor volt lengyel-litván nagyfejedelemségben, részben a minket érdeklő Moldva területén, éppen a szóban forgó korszakban játszódnak, és egyáltalán nem békés vidéket mutatnak!

¹⁴ A kialakuló állandó katonaság nem csak irtatlan mennyiségű húst igényelt, hanem korlátlanul fogyasztotta a marhák bőrét (csizma, nyereg, szj...), szaruját (gombok, lőporszaruk), és csontját (enyv, csontliszt...)

¹⁵ 1771-ben a brassói magyar evangélikus lelkész a szószékről közhírré tette a magas hatóságok rendelkezéseit: „Az Oláh-országokban az hadakozás még durván (= tartván), az idevaló marháknak oda-való behajtások legeltetés vagy teelés végett tilalmaztatik, és ha azokban kárt fogna valaki vallani, annak bonificatiója éppen denegáltatik (= kártérítési igénye elutasítatik)”.

¹⁶ Az erzsébetvárosi Lukácsok közt ugyan a XIX. századtól igen gyakori volt az erdélyi örmény famíliáknál kedvelt gyógyszerészi/patikusi foglalkozás is (közülük több nemzedéken keresztülélően legalább tizenkét patikusról tudunk), ezek azonban inkább egyéni sikerek voltak, és nem sorolhatók a nagyvállalkozói tőkebefektetési próbálkozások közé...

A XX. század bő kétharmadát végigfényképező, a doni fronton haditudósítóként dolgozó, az '56-os eseményeket megörökítő, a Budapestet városvédőként dokumentáló, a Krisztinavárosi Budai Gyermekfotó műterem portréfotósa, a szenvedélyes ország- és természetjáró dr. Szentpétery Tibor munkásságát és életútját bemutató, a Klebelsberg Kultúrkúriában (1028 Budapest, Tempom utca 2-10.) 2013. április 20-án elhangzott emlékülés előadásait folyamatosan közöljük.

Karlócai Miklós

Dr. Szentpétery Tibor: a turista és barát

Az az érzésem, mintha Tibor bácsi ott ülne a hátsó sorokban, s bajsza alatt mosolyogva, szemével huncutul hunyorítva jelezne: el szabad kezdeni.

Tisztelt egybegyűltek, bizonyára nem én vagyok a legalkalmasabb ember arra, hogy Tibor bácsiról megemlékezzék. De Márti engem kért meg, s aki ismeri őt, az tudja, hogy neki nem lehet ellenállni.

Kivételes emberről emlékezünk meg itt ma: jogász, haditudósító, fényképész, városvédő, turista, sportszervező, egyházfi – alig hihető, hogy egyetlen emberről van szó. Meg se próbálnék arra vállalkozni, hogy átfogó képet adjak erről az életműről. Inkább az embert, a szellemét szeretném felidézni, hogy élővé váljék azok számára is, akik nem ismerhették.

Tibor bácsit, mióta az eszemet tudom, ismertem. Mivel szüleim túratársaságába tartozott, sokat túráztunk együtt. Arra azonban, hogy ő volt a társaság alapítója és mozgatója, csak felnőtt fejjel jöttem rá. A kirándulásokon minden a helyén volt: találkozó, útvonal, menetrend, látnivalók. Hogy ez előkészítést, tervezést igényel, s egyáltalán nem magától értetődik, az csak akkor tűnt fel nekem, amikor más, kevésbé jólszervezett társaságokba kerültem. A háttérből irányította a dolgokat. Elmondta, mi a teendő, s a többiek követték. Nem utasított, hanem javaslatot tett: mi lenne ha, nem lenne így jobb, talán megpróbálhatnánk? Pontosan tudta, mi a jó, és mi a megengedhetetlen. Ha a társaságban rossz irányba indult egy beszélgetés, vagy vita bontakozott volna ki, nem beleszólt, hanem bedobott egy új, érdekes témát, melyre nem lehetett nem odafigyelni, s ezzel helyreállt a békesség.

Ez nem valami lagymatag sétatársaság volt: nagy távokat tettek meg, és gyorsan. Ezért nevezték magukat Taplósoknak: úgy mentek, mintha izzó tapló lett volna a fülükben. Például keresztül a Mátrán Siroktól Pásztóig rettentő kánikulában. Amikor a túra végén szembejött egy görögdinnyét áruló paraszt, Tibor bácsi megvette a legnagyobb dinnyét, és a 9 fős társaság pillanatok alatt elfogyasztotta. Éjjeli túra a Prédikálószelekre, ott pokrócba burkolózva várni a napfelkeltét. És az első fénysugárnál gyönyörködni a pompás színekben, hallgatni és nézni a bogarak, a madarak, a nagyvadak ébredését. 5 nap a Zemplénben, egy elhagyott ház szénapadlásán töltve az éjszakákat. Ide menve történt 1955-ben az az eset, hogy Pálházára érve arra gondoltak, de jó lenne kisvasúttal utazni a 10 km-re lévő Rostálóig, hogy ne kelljen végigyalogolni a Kemence-patak völgyét. Személyszállítás viszont nem volt ezen a vonalon. Tibor bácsi bemegy a forgalmi irodába:

– Jó napot kívánok. Tudják, vagyunk itt néhányan kirándulók, és Rostálóhoz igyekszünk. Lenne rá valamilyen mód, hogy elvi-gyenek odáig?

– Nem.
– Szívesen várunk egy kicsit, ha indulna egy vonat.

– Nem.
– Meg is hálálnánk, ha felvinnének.
– Szó se lehet róla.

– Hát akkor: jó munkát kívánok!
Alig megy ki a házból, rohan utána egy mozdonyvezető:

– Várjon!
– Mégiscsak van vonat?
– Tudja, az a helyzet, hogy épp itt vannak a városból az ellenőrök. Menjenek csak tovább egy kicsit, jön mindjárt egy mozdony egy kocsi-val, és felviszi magukat.

– Mennyit kérnek ezért?
– Ha 100 Ft nem sok, akkor annyit.

Amíg a vonatra vártak, Tibor bácsi elmesélte az ott lézengő helyi embereknek, hogy mindjárt jön egy különvonat, így az 5 fős túratársasághoz még 15-en csatlakoztak. Ezután fejenként mindössze 5 forintért kényelmesen tudtak utazni.

A túratársaság nem csak túrázásból állt. Volt jelvényük, túranaplót vezettek, és pontozták a túrákat. Egy éjszakai túrán a társaság a csikóvályú Gyopár menedékházba igyekezett, de Tibor bácsi másodmagával a csobánkai Szentkútnál éjszakázott, mert az több pontot ért. Más alkalommal nagy Bakony-túra végén értek Márkóra, s egy kilométer hiányzott a százból. Hogy meglegyen a teljesítmény, még felmentek a dombra a Kálvária-kápolnához és vissza.

Túrázás és teljesítmény összekapcsolása: sokat foglalkozott ezzel a gondolat-tal. Ő szervezte az első magyar tájékoztatósi versenyt. A mai, sebességre összpontosító szemlélettel szemben nála a túrázás lel-